

УДК 371.3:373

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/64-2-49>

Юлія САЄНКО,

orcid.org/0000-0001-9174-7684

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри початкової і спеціальної освіти

Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

(Запоріжжя, Україна) saenko.yulya@gmail.com

Світлана НАГОРНЯК,

orcid.org/0000-0002-5311-3303

кандидат педагогічних наук,

проректор з науково-педагогічної роботи

Вінницького кооперативного інституту

(Вінниця, Україна) svitlanamnagor@gmail.com

СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВИТИ В УМОВАХ НУШ

У статті висвітлені сучасні інструменти впровадження інклюзивної освіти в умовах Нової української школи. Визначено, що Концепція Нової української школи передбачає, що виховний процес є невіддільною частиною освітнього процесу та повинен орієнтуватися на загальнолюдські цінності, насамперед морально-етичні та суспільно-політичні. З'ясовано, що впровадження інклюзивної освіти має бути поступовим у міру підготовки кваліфікованих кадрів та зміни ставлення суспільства до цієї категорії дітей. Встановлено, що впровадження інклюзивного навчання у Новій українській школі регламентується Законом України «Про освіту», Концепцією реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти». Визначено, що для учнів, які потребують підтримки під час освітнього процесу, керівник закладу освіти створює команду психолого-педагогічного супроводу та забезпечує їх роботу в закладі освіти. Встановлено, що реалізація ідеї впровадження інклюзивних освітніх технологій у Новій українській школі повинна здійснюватися з урахуванням особливостей і нахилів дітей, визначення команди підтримки, моделі взаємодії організації та відповідних методів і прийомів. Авторами зазначено, що інклюзивне навчання повинно зосереджуватися на особливих якостях, здібностях та інтересах дитини. Виділено проблеми, які виникають на етапі впровадження інклюзивного навчання в Новій українській школі. З'ясовано, що в умовах інклюзивного навчання великого значення набуває використання мультидисциплінарного підходу в організації психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами та залучення громади до розв'язання проблем інтеграції цих дітей у соціокультурний простір. Авторами встановлено, що впровадження інклюзивного навчання у закладах Нової української школи має бути поступовим у міру підготовки кваліфікованих кадрів та зміни ставлення суспільства до дітей з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: *Нова українська школа, освітній процес, інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, діти з особливими освітніми потребами.*

Yuliia SAIENKO,

orcid.org/0000-0001-9174-7684

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Primary and Special Education

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

(Zaporizhzhia, Ukraine) saenko.yulya@gmail.com

Svitlana NAHORNIAK,

orcid.org/0000-0002-5311-3303

Candidate of Pedagogical Sciences,

Vice-Rector of Scientific and Pedagogical Work

Vinnytsia Cooperative Institute

(Vinnytsia, Ukraine) svitlanamnagor@gmail.com

MODERN TOOLS FOR THE IMPLEMENTATION OF INCLUSIVE EDUCATION IN THE CONDITIONS OF THE NUS

The article highlights modern tools for the implementation of inclusive education in the conditions of the New Ukrainian School. It was determined that the Concept of the New Ukrainian School provides that the educational process is an integral part of the educational process and should be oriented towards universal values, primarily moral-ethical and socio-political. It was found that the introduction of inclusive education should be gradual as qualified personnel are trained and society's attitude towards this category of children changes. It was established that the implementation of inclusive education in the New Ukrainian School is regulated by the Law of Ukraine "On Education", the Concept of State Policy Implementation in the Reform of General Secondary Education "New Ukrainian School" for the period until 2029, the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the Procedure for Organization of Inclusive Education in institutions of general secondary education". It was determined that for students who need support during the educational process, the head of the educational institution creates a team of psychological and pedagogical support and ensures their work in the educational institution. It has been established that the implementation of the idea of introducing inclusive educational technologies in the New Ukrainian School should be carried out taking into account the characteristics and inclinations of children, the definition of a support team, the organization's interaction model and appropriate methods and techniques. The authors state that inclusive education should focus on the special qualities, abilities and interests of the child. Problems that arise at the stage of implementation of inclusive education in the New Ukrainian School are highlighted. It has been found that in the conditions of inclusive education, the use of a multidisciplinary approach in the organization of psychological and pedagogical support for children with special educational needs and the involvement of the community in solving the problems of integrating these children into the socio-cultural space is of great importance. The authors established that the introduction of inclusive education in the institutions of the New Ukrainian School should be gradual as qualified personnel are trained and society's attitude to children with special educational needs changes.

Key words: *New Ukrainian school, educational process, inclusive education, inclusive learning, children with special educational needs.*

Постановка проблеми. Інклюзивна освіта забезпечує повну участь дітей з особливими освітніми потребами в освітньому процесі без відокремлення від більшості учнів. Запровадження інклюзивної освіти – це складний процес. Він вимагає значних інновацій і матеріальних вкладень. Основними перешкодами для повноцінного функціонування інклюзії є відсутність фінансування та кваліфікованих кадрів. Варто зазначити, що першим і найважливішим кроком до впровадження є формування інклюзивної культури – розуміння загальних засад системи, усвідомлення колективом школи основ підтримки інклюзивних цінностей, глибоке усвідомлення аспектів інклюзивного процесу та моральна готовність приймати та піклуватися про дітей з особливими освітніми потребами. Важливо, щоб усі вчителі від імені

таких дітей визнавали не недоліки, а особливості та перспективи, навчилися правильно будувати взаємодію особливих дітей з однокласниками. Саме в таких аспектах передбачено впровадження інклюзивної освіти в освітній процес НУШ, що є неабияк актуальною проблемою сьогодення та зумовлює актуальність тематики цієї статті.

Аналіз останніх досліджень. Окремі питання впровадження інклюзивного навчання в освітній процес закладів освіти вивчають багато науковців. Так, В. Гладуш зазначає, що сучасна модель інклюзивної освіти полягає в підтримці всіх дітей з особливими освітніми потребами. До цієї моделі належать такі категорії: діти із соціально незахищених верств населення; діти з порушенням слуху, діти з вадами зору; діти з інтелектуальною недостатністю; діти з порушенням

мови; діти з розладом опорно-рухового апарату; діти зі складними структурами порушень; діти з емоційно-вольовими розладами та аутизмом (Гладуш, 2018: 163). Т. Мальцева наголошує, що інклюзивна освіта пропонує різні можливості для отримання спеціальної освіти в закладах освіти за допомогою відповідних методів навчання, які враховують індивідуальні особливості дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивна освіта базується на ідеології, яка виключає дискримінацію дітей. Вона гарантує рівне ставлення до всіх, але створює особливі умови для дітей з особливими освітніми потребами. Так, в інклюзивних класах можуть навчатися діти з особливими освітніми потребами. За таких умов вони розумітимуть основи самостійного життя, засвоюватимуть нові форми поведінки, спілкування та взаємодії, проявлятимуть активність, ініціативу, прийматимуть усвідомлені рішення, досягатимуть консенсусу щодо розв'язання проблем, прийматимуть самостійні рішення (Мальцева, 2017: 107). Л. Лавріненко стверджує, що в контексті НУШ актуальними є завдання інтегрованого навчання, особливо організації освітнього процесу, який відповідає потребам усіх дітей, розвиток систем надання спеціальної освіти та професійних послуг дітям з особливими освітніми потребами, створення позитивної атмосфери в шкільному середовищі та за його межами (Лавріненко, 2022: 167). О. Нагорна зазначає, що впровадження ефективної системи інклюзивної освіти в Україні можливе через взаємодію різних факторів: покращення кадрового та системного забезпечення, посилення фінансового забезпечення, вдосконалення нормативно-правового забезпечення інклюзивної освіти. На думку вченої, особливу увагу слід приділити толерантному ставленню до дітей з особливими освітніми потребами та підготовці суспільства до роботи з такими дітьми та їх оточенням. Відсутність достатнього фінансування освіти є бар'єром для розвитку, тому необхідно збільшити фінансування матеріально-технічної бази закладів освіти (Нагорна, 2019: 264–265).

Беручи до уваги дослідження науковців, необхідно зауважити, що питання впровадження інклюзивної освіти в умовах НУШ потребує проведення додаткових досліджень, зокрема у напрямку висвітлення сучасних інструментів забезпечення такого процесу.

Мета статті полягає у висвітленні сучасних інструментів впровадження інклюзивної освіти в умовах НУШ.

Виклад основного матеріалу. Практика діяльності НУШ засвідчує те, що для учнів з особли-

вими освітніми потребами створюються умови для спільного навчання з однолітками, розробляються індивідуальні програми розвитку, здійснюється психолого-педагогічний супровід, зокрема шляхом використання корекційно-реабілітаційних заходів.

Концепція НУШ передбачає, що виховний процес є невіддільною частиною освітнього процесу та повинен орієнтуватися на загальнолюдські цінності, насамперед морально-етичні та суспільно-політичні. Зіткнувшись із таким підходом, нові вимоги висувуються до сучасних учителів, чії цінності є важливими елементами професійної освіти, особливо інклюзивні цінності (рівність, об'єктивність і справедливість, права людини, участь, повага до різноманітності, співпраця, сталий розвиток, ненасильство, довіра та відданість, чесність, мужність, радість, співчуття, надія та оптимізм, краса, мудрість) (Міністерство освіти і науки України, 2016).

Реалізація ідеї інклюзивного навчання, яке є одним з основних тенденцій сучасного етапу розвитку національної системи освіти, не означає згортання чинної системи диференційованої спеціальної освіти. Практичний досвід показує, що ефективна інтеграція можлива лише за умов постійного вдосконалення системи загальної та спеціальної освіти. Впровадження інклюзивної освіти має бути поступовим у міру підготовки кваліфікованих кадрів та зміни ставлення суспільства до цієї категорії дітей. Щоб забезпечити справедливий доступ до якісної освіти, закладам НУШ необхідно адаптувати свої програми та плани, формати та методи навчання і ресурси до індивідуальних потреб дітей з особливими освітніми потребами.

Доцільно зауважити, що 5 вересня 2017 року було прийнято новий Закон України «Про освіту» (Закон України «Про освіту», 2017). Відповідно до цього документу, діти з особливими освітніми потребами, незалежно від статусу «інвалідності», мають необмежене право на безплатне навчання в усіх закладах освіти, особливо в державних і комунальних. Так, діти з особливими освітніми потребами мають право на: дистанційну та індивідуальну форми навчання; психолого-педагогічний та лікувально-просвітницький супровід; навчання в інклюзивних та спеціальних групах (класах) у закладах освіти. Окрім того, заклади освіти повинні пристосовувати реалізацію освітнього процесу до потреб дітей з особливими освітніми потребами, розробляти індивідуальні навчальні плани та програми, методи та формати навчання, спеціальні освітні ресурси та забезпечувати партнерство з громадою.

Окрім цього, впровадження інклюзивного навчання у НУШ забезпечується різними нормативними документами. Зміст освітньої діяльності в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) регламентується Концепцією реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, яка схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р. (Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року», 2016). Відповідно до цього документу для створення умов для інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами необхідно розробити індивідуальну програму розвитку, яка передбачає корекційно-реабілітаційні заходи, психолого-педагогічний супровід, а також засоби навчання цих дітей.

Для учнів, які потребують підтримки під час освітнього процесу, керівник закладу освіти створює команду психолого-педагогічного супроводу та забезпечує їх роботу в закладі освіти. Під час воєнного стану чи надзвичайного стану (особливий період) зустрічі команд можуть проводитися онлайн та/або у змішаному форматі: очно/дистанційно (Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти», 2021).

Доцільно відзначити, що інклюзивна освіта – це не просто навчання дітей з особливими освітніми потребами разом з іншими дітьми в закладах загальної середньої освіти, а перш за все, вільне перебування таких дітей на території освітнього закладу та їх адаптація до нового середовища та різноманітних бар'єрів (фізичних, психологічних, інформаційних) в освітньому просторі.

В інклюзивній системі освіти виникає поняття «універсальний дизайн». Це відповідає філософії інклюзії. Універсальний дизайн – це підхід до проектування та розгортання середовищ, які відповідають потребам спільного використання та містять інструменти та технології, необхідні для задоволення потреб дітей з обмеженими можливостями.

Реалізація ідеї впровадження інклюзивних освітніх технологій у НУШ повинна здійснюватися з урахуванням особливостей і нахилів дітей, визначення команди підтримки, моделі взаємодії організації та відповідних методів і прийомів. Актуальністю зазначеної проблеми є те, що освітній процес та виховання учнів з особливими

освітніми потребами в умовах закладу загальної середньої освіти повинен забезпечувати належний рівень підтримки та розвитку через корекційно-розвивальний процес.

Інклюзивне навчання в умовах НУШ має певні переваги для дітей з особливими освітніми потребами. Цілеспрямоване спілкування з однолітками покращує пізнавальний, моторний, мовний, соціальний та емоційний розвиток дітей. Взірцем для дітей з особливими освітніми потребами є однолітки. Набуття нових умінь і навичок має функціональний характер. Інклюзивне навчання повинно зосереджуватися на особливих якостях, здібностях та інтересах дитини. За впливу таких умов діти з особливими освітніми потребами мають можливість будувати дружні стосунки зі здоровими однолітками та брати участь у громадському житті.

На етапі впровадження інклюзивного навчання в НУШ виникли такі проблеми (Кроки впровадження інклюзивної системи у школі):

1) відсутність якісного професійного обладнання для навчання, корекції та лікування – не лише в класі, а й на українському ринку шкільного приладдя; батькам дітей з особливими освітніми потребами часто доводилося власним коштом замовляти навчальні матеріали за кордоном;

2) відсутність кваліфікованих кадрів (вчителів-дефектологів, логопедів, психологів, реабілітологів та асистентів інклюзивного навчання; причиною цього є надто низька заробітна плата і недостатня підготовка цих спеціалістів.

Слід зауважити, що інклюзивна освіта неможлива без розвитку інклюзивного суспільства із доступним простором. Тому інклюзивна освіта потребує розробки відповідної нормативно-правової бази, яка створюватиме правову основу для здобуття освіти дітьми з психосоматичними розладами у різних формах. Що стосується дітей з вадами інтелектуального та фізичного розвитку, то інклюзивне навчання таких дітей вимагає залучення фахівців різних спеціальностей (педагоги, асистенти вихователів, психологи, медичні працівники, соціальні працівники, асистенти вихователів тощо).

Ефективність інклюзивного навчання значно підвищується, коли проводиться своєчасна та кваліфікована діагностика та оцінка розвитку дитини з особливими освітніми потребами. В умовах інклюзивного навчання великого значення набуває використання мультидисциплінарного підходу в організації психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами та залучення громади до розв'язання проблем інтеграції цих дітей у соціокультурний простір.

Ефективне інклюзивне навчання можливе лише за умов спеціальної підготовки та підготовки педагогічних кадрів. Метою такого навчання є ознайомлення педагогів з основними методами інклюзивного навчання та сучасними методами оцінювання результатів навчання та розвитку дитини з особливими освітніми потребами. Тому, запровадження інклюзивного навчання має бути поступовим, з професійним опрацюванням усіх компонентів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, за результатами проведених досліджень визначено, що впровадження інклюзивної освіти в умовах НУШ є важливим етапом розвитку національної сис-

теми освіти. Розвиток цього етапу повинен бути поступовим у міру підготовки кваліфікованих кадрів та зміни ставлення суспільства до дітей з особливими освітніми потребами. Важливе значення для забезпечення ефективності інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в закладах НУШ має створення умов для вільного перебування таких дітей на території освітнього закладу та адаптації до нового середовища та різноманітних бар'єрів. Досягнення таких засад інклюзивного навчання забезпечуватиме належний рівень підтримки та розвитку дітей з особливими освітніми потребами через корекційно-розвивальний та освітній процеси у закладах НУШ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гладуш В. Інклюзивна освіта в Україні: успіхи, проблеми, перспективи. *Podpora inklúzie v predprimárnom a primárnom vzdelávaní*. 2018. С. 157–175.
2. Кроки впровадження інклюзивної системи у школі. URL: <https://b-pro.com.ua/statti/kroki-vprovadzhennya-inklyuzivnoi-sistemi-u-zagalnoosvitnomu-navchalnomu-zakladi>
3. Лаврінченко Л. Інклюзивна освіта в умовах викликів Нової української школи. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. 2022. Том 174 № 18. С. 165–171.
4. Мальцева Т. Ю. Педагогічні умови впровадження інклюзивних практик в діяльність дошкільних навчальних закладів. *Молодий вчений*. 2017. № 3.2 (43.2). С. 106–110.
5. Нагорна О. В. Особливості впровадження інклюзивної освіти в загальний простір. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2019. Випуск 174. С. 261–265.
6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Міністерство освіти і науки України. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
7. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Форма типового документа, Протокол, Програма від 15.09.2021 № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>
8. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
9. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 14.12.2016 № 988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>

REFERENCES

1. Ghladush, V. (2018). Inkljuzyvna osvita v ukrajini: uspikhy, problemy, perspektyvy [Inclusive education in Ukraine: successes, problems, prospects]. *Podpora inklúzie v predprimárnom a primárnom vzdelávaní*, 157-175 [in Ukrainian].
2. Kroky vprovadzhennja inkljuzyvnoji systemy u shkoli [Steps of implementing an inclusive system at school]. URL: <https://b-pro.com.ua/statti/kroki-vprovadzhennya-inklyuzivnoi-sistemi-u-zagalnoosvitnomu-navchalnomu-zakladi> [in Ukrainian].
3. Lavrinenko, L. (2022). Inkljuzyvna osvita v umovakh vyklykiv Novoji ukrainskohoi shkoly [Inclusive education in the conditions of the challenges of the New Ukrainian School]. *Visnyk Nacionaljnogo universytetu "Chernihivskij koleghium" imeni T. Gh. Shevchenka – Bulletin of the Chernihiv Collegium National University named after T. G. Shevchenko*, 174 (18), 165-171 [in Ukrainian].
4. Maljceva, T. Ju. (2017). Pedagoghichni umovy vprovadzhennja inkljuzyvnykh praktyk v dijalnistj doskilnykh navchalnykh zakladiv [Pedagogical conditions for the implementation of inclusive practices in the activities of preschool educational institutions]. *Molodyj vchenyj – A young scientist*, 3.2 (43.2), 106–110 [in Ukrainian].
5. Naghorna, O. V. (2019). Osoblyvosti vprovadzhennja inkljuzyvnoji osvity v zagalnyj prostir [Peculiarities of implementation of inclusive education in the common space]. *Naukovi zapysky. Serija: Pedagoghichni nauky – Proceedings. Series: Pedagogical sciences*, 174, 261–265 [in Ukrainian].
6. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2016). Nova ukrainska shkola. Konceptualni zasady reformuvannja serednjoji shkoly. [New Ukrainian school. Conceptual principles of secondary school reform]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>. [in Ukrainian].
7. Pro zatverdzhennja Porjadku orghanizaciji inkljuzyvnogo navchannja u zakladakh zagaljnoji serednjoji osvity: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy; Porjadok, Forma typovogo dokumenta, Protokol, Proghrama vid 15.09.2021 № 957 [On the approval of the Procedure for organizing inclusive education in general secondary education institutions: Resolution

of the Cabinet of Ministers of Ukraine; Procedure, Form of a standard document, Protocol, Program dated September 15, 2021 No. 957]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

8. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII [On education: Law of Ukraine dated September 5, 2017 No. 2145-VIII]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

9. Pro skhvalennja Konceptiji realizaciji derzhavnoji polityky u sferi reformuvannja zagaljnoji serednjoji osvity “Nova ukrajinsjka shkola” na period do 2029 roku: Rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrainy; Konceptija vid 14.12.2016 № 988-r. [On the approval of the Concept of implementation of state policy in the field of general secondary education reform “New Ukrainian School” for the period until 2029: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine; Concept No. 988 dated 14.12.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> [in Ukrainian].